

V. MOLNÁR LÁSZLÓ

Orosz–amerikai kapcsolatok a függetlenségi háború időszakában¹

Amikor 1775. április 19-én először dördültek el a fegyverek az észak-amerikai gyarmat és III. György angol király katonái között, az európai közvélemény nagy várakozással tekintett a további események elé. És amikor 1775. május 10-én, Philadelphiában a Kontinentális Kongresszus mintegy 20 ezres hadsereg felállítását mondta ki, a kortársak meg voltak győződve arról, hogy Anglia rövidesen szövetségesek után lesz kénytelen nézni, annak ellenére, hogy a világ tengeri urának számított.² Az angol kormány különösen nehéz helyzetbe került azután, hogy a háború második felében a zömében farmerekből és városi kispolgári tömegekből álló amerikai hadsereg – George Washington, az egykori gazdag virginiai ültetvényes parancsnoksága alatt – sorozatos győzelmeket aratott a „szét-szórt harcászatt” ellen eredményesen harcolni képtelen reguláris angol erők ellen.

III. György kormánya már 1775. szeptember 1-én azzal a kéréssel fordult II. Katalinhoz – az uralkodó monarchikus érzelmeire apellálva –, hogy az amerikai „rebellisek” megfékezése céljából egy 20 ezres szárazföldi kontingenst bocsásson a rendelkezésére.³ A.Sz. Muszin – Puskin londoni orosz nagykövet – Nyikita Ivanovics Panyin, a Külügyi Kollégium vezetője utasítására – azonban közölte III. Györggyel, hogy Oroszország – az uralkodónő legnagyobb sajnálatára – nem tud eleget tenni a kérésnek. A követ a cárnő döntését azzal igyekezett indokolni – amelyről Panyinnak 1775. december 14-én be is számolt –, hogy csak a megelőző évben fejeződött be az orosz–török háború (1768–1774) és még csak alig csitulnak el a Pugacsov-féle felkelés (1773–1775) hullámai.⁴

A pétervári udvarban P. Hanning angol követ mindent megmozgatót, hogy Nyikita Panyin és Alekszej Orlov grófok beszéljék rá az uralkodónőt a kért katonai segítség megadására. A cárnő azonban hajthatatlan maradt és elhatározása megmásíthatatlanságáról 1775. október 4-i levelében értesítette III. Györgyöt.⁵

Minél jobban romlott az angolok katonai helyzete az észak-amerikai hadszíntéren – amelyről a pétervári udvar általában a párizsi követ, A.Sz. Barjatyinszkij herceg révén szerzett tudomást – III. György kül-

döttei annál türelmetlenebbül sürgették egy angol–oroszl szövetség létrehozását.⁶ Párizsban viszont éppen ennek az ellenkezőjére kérte Benjamin Franklin – a neves tudós, író és filozófus, aki 1776. decemberétől az Egyesült Államok megbízottjaként élt a francia fővárosban – I.Sz. Barjatyinszkij herceget, s annak a reményének adott kifejezést, hogy Oroszország a függetlenségi háború időszakában semleges politikát folytat, így katonailag a harcoló felek egyikét sem segíti. Az orosz diplomácia állandó kapcsolatot tartott fenn a párizsi amerikai megbízottal, sőt 1779 őszén a pétervári udvar arra kérte fel B. Franklint, hogy segítsen annak kiderítésében: vajon amerikai hajók tűntek-e fel ez év áprilisában a petropavlovszki kikötő (Kamcsatka-félsziget) közelében. A cári kormányzat ugyanis nyugtalanította annak lehetősége, hogy Benyovszky Móric (1746–1786) kötött ki hadihajóival Kamcsatkánál. A lengyel származású, de magyar születésű Benyovszky ugyanis részt vett 1768–1769-ben az ún. bari konföderalisták Oroszország elleni mozgalmasában, amelynek egyik vezetője – neki jó barátja – K. Pulawski volt. Az orosz hatóságok ezért letartóztatták és a Kamcsatka-félszigeten fekvő Bolsereckbe száműzték, ahonnan azonban 1771-ben néhány társával megszökött, s azzal fenyegette meg az irkutszki kormányzót, hogy hadihajókkal fog visszatérni.

I.Sz. Barjatyinszkij kérésére Franklin hamarosan kiderítette, hogy az 1779. április 29-én, a Kamcsatka partjainál feltűnt hajók minden bizonnyal James Cook harmadik világszerte (1776–1780) expedíciójához tartoztak, amelyek előzőleg az Aleut-szigetcsoporthal fekvő Unalaskát hajózták körül és térképezték fel. Franklin feltevése később igazolódott is, hiszen J. Cook két hajójának legénységével Geraszim Izmajlov orosz geodéta is találkozott, aki hasznos információkat és pontos térképeket bocsátott az expedíció rendelkezésére.⁷

1778 áprilisában Sir Jamis Harris (Malmesbury grófja) egy újabb szövetségi tervezetet juttatott el II. Katalinhoz,⁸ akinek megbízásából azonban Nyikita Panyin május 17-i jegyzékében ismételtelen elutasította az ajánlatot.⁹

A pétervári kormánynak állandóan pontos információi voltak az amerikai hadszíntér katonai fejleményeiről, amelyekről egyrészt a hivatásos diplomaták (mint I.Sz. Barjatyinszkij, A.I. Markov, I.M. Szimolin, D.A. Golicin), másrészt a Nyugat-Európába utazó orosz arisztokraták (J.R. Daskova, A.P. Suvalov, I.G. Csernisev, D.I. Fonvizin, A.G. Orlov és mások) révén értesült. Ezért a külföldön szolgálatukat teljesítő diplomatáknak, így I.M. Szimolin londoni követnek is kategorikusan megtiltották

1779 júliusában, hogy az angol uralkodónak a katonai szövetség dolgában bármilyen ígéretet tegyen.

Jól láthatjuk tehát, hogy a függetlenségi háború első napjaitól Oroszország szilárdan és következetesen politikai semlegességet tanúsított, amely – az adott körülmények között – nagyban hozzájárult ahhoz, hogy az észak-amerikai gyarmatok sikeresen megvívják nemzeti mozgalmukat. Éppen ezért Oroszország magatartása érthető módon nagy elismerésre talált a legkülönbözőbb amerikai társadalmi rétegek körében. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy a pétervári udvar ezt nem valami emberbaráti szeretetből és a forradalmi háborúval való mélységes együttérzésből tette, tettének indítóokait a konkrét nemzetközi és a belső körülményekben kell keresnünk. Oroszországot ugyanis kétségtelenül nyomasztotta Anglia tengeri hegemoniája, a kibontakozó ipari forradalom következtében rohamosan megerősödő gazdasági helyzete és az európai kereskedelemben elfoglalt abszolút elsősége.¹⁰ Sértette Oroszország érdekeit az is, hogy az angol hadihajók – a függetlenségi háború ürügyén – gyakran megsértették a nemzetközi tengeri jog szabályait, s többször elkobozták az észak-amerikai kikötők felé cári felségjel alatt haladó hajókat. Ezzel is magyarázható, hogy 1780. március 9-én II. Katalin kibocsátotta a tengeri semlegesség elvéről szóló deklarációt, amely kimondta, hogy az európai semleges államok hajói egyaránt felkereshetik a harcoló felek kikötőit, azzal a megszorítással, hogy a rakományban semmiféle fegyver, vagy muníció nem szerepelhet.¹¹ A cárnő ezen felhívása az európai államok körében általában kedvező visszhangra talált és ezzel magyarázható, hogy 1783-ig szinte valamennyi ország képviselői aláírták. A tengeri semlegesség elvének deklarálása és elfogadása a cári kormány világtörténelmi jelentőségű lépése volt, amely még napjainkban is a modern tengeri jog egyik alappillérének számít. Annak idején a kidolgozásában olyan kiváló államférfiak és politikusok vettek részt, mint N.I. Panyin, Sz.R. Voroncov, P. Bakunyin, D.A. Golicin és T.U. Aepinus.¹²

A tengeri semlegesség elvének kedvező amerikai fogadtatását jelzi, hogy a philadelphiai Kontinentális Kongresszus 1780 december közepén állandó megbízottat küldött Francis Dana személyében Pétervárra, hogy ott egy szövetségi és kereskedelmi szerződés megkötésén munkálkodjon.¹³ Dana – aki 1781. augusztus 27-én John Quincy Adams nevű személyi titkárával érkezett Pétervárra – küldetése azonban nem járt sikerrel, mivel a cári kormány a tárgyalás alapfeltételéül az Egyesült Államok és Anglia közötti békeszerződés mihamarabbi megkötését tartotta.

II. Katalin külföldi diplomatái 1781–1782-ben élénk tevékenységet fejtettek ki azért, hogy a békeszerződés a harcoló felek között létrejöheszen. A cári kormány azt a megoldást tekintette volna ideálisnak, ha a 13 egykori gyarmat egyik része valóban elnyerné függetlenségét, a többi pedig az angol korona uralma alatt maradna. De ezek a javaslatok sem a Kontinentális Kongresszus, sem a brit parlament képviselői között nem találtak osztatlan sikerre. Ezzel is magyarázható, hogy az amerikai kongresszus 1783 augusztusába visszarendelte Francis Danát Pétervárról. A sors iróniája az, hogy az amerikai megbízott szeptember 2-án utazott el az orosz fővárosból, Párizsban pedig a következő nap írták alá a végleges fegyverszüneti megállapodást az Egyesült Államok és Anglia képviselői.

A tengeri semlegesség elvének meghirdetése és a függetlenségi háború befejezése kedvező lehetőséget teremtett az orosz–amerikai kereskedelmi kapcsolatok kiszélesítésére. 1783. május 17-én kötött ki Rigában az első (500 tonnás) amerikai hajó Daniel McNeil kapitány parancsnoksága alatt, aki vitorlavásznak és vasat szállított Oroszországból Jeremy Allen bostoni kereskedő megbízásából. 1784-ben már 5 amerikai hajó kötött ki Pétervárra, ahonnan elsősorban nagy mennyiségű vászonszállítmányokkal tértek vissza. Az Egyesült Államok ezekben az években a szükséges vas- és acélmennyiséget szinte kizárólag Oroszországból szerezte be, ahol ez idő tájt mintegy 10 millió pud vasat állítottak elő évente.

Az orosz–amerikai kereskedelmi kapcsolatok fellendülését jelzi, hogy 1785-ben a 2145 kikötött hajó között 640 angol, 100 orosz, 18 francia, 9 spanyol és 6 amerikai (valamint holland, dán, svéd és egyéb) hajó szerepelt. A következő évben, 1786-ban a 2155 kikötött hajóból 705 angol, 107 orosz, 14 francia, 4 spanyol és 10 amerikai ismeretes. 1787-ben 11, 1790-ben 22, 1792-ben 24, 1795-ben 44, 1798-ban 39, 1801-ben 61, 1791–1800 pedig összesen közel 500 amerikai hajó kötött ki. A rajtuk szállított áruk értéke 1790-ben kb. 1 millió, 1800-ban kereken 1,524.995 dollárra tehető. Pontos adataink vannak arról, hogy 1783–1806 között az amerikai hajókon 93 365 db vitorlavásznak és sok más egyéb árut szállítottak a balti-tengeri kikötőkből.¹⁴

Tudományos és kulturális kapcsolatok

Az orosz–amerikai tudományos kapcsolatok sajátos fejezetét képezik azok a levelezések, amelyek a 18. század második felében M.V. Lomo-

noszov, valamint a Pétervári Tudományos Akadémia szolgálatában álló kiváló külföldi tudósok, G.W. Richman¹⁵, T.U. Aepinus¹⁶, L. Euler és amerikai kollégáik, B. Franklin, J. Brown, E. Stiles között fennálltak. Mint ismeretes, Lomonoszov 1765. április 4-én (11-én) bekövetkezett haláláig gyakori levelezésben állt a 18. századi elektromosságtan kiemelkedő egyéniségével, B. Franklinnal, akinek részletesen beszámolt a Richmannal közösen végzett kísérleteik eredményeiről, ill. ez utóbbinak 1753 nyarán bekövetkezett tragikus haláláról.¹⁷

Több levél ismeretes J. Brown és Lomonoszov között is, amelyekben a kiváló amerikai tudós 1759-ben elsőként ismertette a világon a higany fagyásával kapcsolatos elméletét.

Az orosz–amerikai tudományos kapcsolatok különösen azután élénkültek meg, hogy 1780-ban Bostonban létrejött az Amerikai Művészeti- és Tudományos Akadémia, s ennek első oroszországi tagja a svájci származású matematikus, Leonard Euler lett 1782. január 30-án.¹⁸ A pétervári tudományos lapok 1787-ben megemlékeztek D. Boudwin – az Amerikai Művészeti- és Tudományos Akadémia első elnöke – haláláról, akit egyébként a kortársak a legkiválóbb természettudósok között tartottak számon.

1789. április 17-én a Philadelphiai Filozófiai Társaság¹⁹ tiszteletbeli tagjai közé választotta Jekatyerina Romanovna Daskovát, aki hálából még ez év novemberében a Pétervári Tudományos Akadémia professzorává nevezte ki Benjamin Franklint.²⁰ Ez utóbbinak jónéhány filozófiai és szépirodalmi műve nagy népszerűségnek örvendett Oroszországban, így az 1732-ben Richard Sanders álnéven írott, s franciából („La Science du Bonhomme Richard”, 1784) fordított műve, valamint életrajzi írása (1791).

Párizsi tartózkodása alatt közeli kapcsolatba került Franklinnal D.I. Fonvizin – író, publicista és I.P. Jelagin személyi titkára –, aki 1777–1778-ban számos megbeszélést folytatott a neves tudóssal, s ezekről magánlevelezésében számolt be.

Az orosz–amerikai tudományos kapcsolatok tárgyalásokor feltétlenül említést kell tennünk arról is, hogy II. Katalin felkérésére George Washington és Lafayette értékes nyelvészeti anyagot (indián eredetű szavak jegyzékét) küldték el a Pétervári Akadémia gondozásában megjelent összehasonlító szótár számára.²¹

A függetlenségi háború befejezése után az amerikai tudományos élet vezető személyiségei többször fordultak a Pétervári Akadémiához

azzal a kéréssel, hogy bocsásson a rendelkezésükre részletes leírást a szi-bériai gabonafajtákról és más kultúrnövényekről, ezek meghonosítása érdekében.

*

Az 1770–80-as években az orosz sajtó – különösen a Pétervári Akadémia gondozásában megjelent „Szankt – Petyerburgszkije Vedomosztyi” és a Moszkvai Egyetem nyomdájában előállított „Moszkovszkije Vedomosztyi” című lapok hasábjain – részletesen beszámolt az amerikai függetlenségi háború legfőbb eseményeiről, így a saratogai (1777) és a yorktowni győzelmekről, valamint G. Washington és Lafayette tevékenységéről. Ez utóbbi kapcsán hírt adtak arról, hogy mintegy 150 ezer livre értékű vagyonát a polgárháború katonai céljaira áldozta fel, s abból fegyvereket ill. municiót szállított a felkelőknek.²²

Az orosz sajtó különösen azután közölt részletes és színes beszámolókat az amerikai eseményekről, miután 1779. május 12-től N.I. Novikov vette át a „Moszkovszkije Vedomosztyi” szerkesztését, s új munkatársakat (L. Ja. Davidovszkij, P.Sz. Lihonyin, A.F. Malinovszkij, A.A. Petrov, N.J. Popov, D.I. Rikacsev) szerződtetett a laphoz. Novikov és kollégái elfogulatlan és objektív beszámolókat közöltek pl. Burgoyne tábornok kapitulációjáról, a wigh párti politikusok (köztük Fox) parlamenti beszédeiről, az 1783-as párizsi békeszerződésről, valamint D. Sheys (1786. szeptember – 1787. február) felkeléséről.²³ Meg kell jegyezni, hogy Washington, Adams, Franklin, Lafayette korabeli beszédeinek, vagy a Sheys-féle felkelés eseményeinek ismertetése (ez utóbbiról a „Moszkovszkije Vedomosztyi 1787. május 5-i számában) Novikov meglehetősen nagy politikai bátorságáról tanúskodik, hiszen ezekről – az erős cenzúra miatt – csak alapos körültekintéssel lehetett írni azokban az években, amikor még alig csendesedtek el az 1773–1775-ös Pugacsov vezette parasztháború hullámai.

Az orosz lapok részletesen beszámoltak az 1778-ban aláírt amerikai–francia szövetség létrehozásáról, Franklin párizsi tartózkodásáról, megbeszéléseiről, és a philadelphiai Kontinentális Kongresszus határozatairól, de a cenzúra miatt a Függetlenségi Nyilatkozat tartalmáról mélyesen hallgatniuk kellett.

Az Egyesült Államok iránti fokozott érdeklődésről számos korabeli kiadvány tanúskodik, köztük A.P. Szumarokov „Amerikáról” (1759) c. költeménye, Artyemij Voroncov 1762-ben Észak-Amerikáról írott könyve

és D.M. Ladigin „Híradás Amerikáról” (1783) c. műve. Ezekon kívül nagy népszerűségnek örvendtek még W. Robertson „Amerika története” (angolul: 1775, ford.: A.I. Luzsakov, 1784), G.T. Raynal „Az amerikai forradalom” (London – Hága. 1781; ford.: P.I. Bogdanovics, 1781.) c. munkái. Értékes adatokat szolgáltatottak még a 18. század második felének Amerikájáról a „Zerkalo szveta”, a „Polityicseszkij zszurnal” (szerk.: P.A. Szohackij), az „Akagyemiceszkije izvestyija” (szerk.: P.I. Bogdanovics), az „Ekonomicseszkij magazin” (szerk.: A.T. Bolotov, 1780–1789) és a „Pribavlénijje k Moszkovszkim vedomosztyjám” (szerk.: N.I. Novikov, 1784–1785) c. folyóiratok, amelyek átlagosan 500–600-as példányszám-ban jelentek meg.

Az amerikai függetlenségi háború jelentős hatást gyakorolt A.N. Ragyiscsev forradalmi nézeteinek alakulására is, aki 1783-ban írott „Szabadság” c. ódájában nagyra értékelte a Függetlenségi Nyilatkozat szellemét, valamint G. Washington államférfiúi és hadvezéri képességeit.²⁴

Az orosz–amerikai kapcsolatok ismertetésekor feltétlenül szólni szeretnénk John Ledyard híres szibériai útjáról is.²⁵ Ledyard, aki tagja volt James Cook harmadik világszertei expedíciójának, 1785-ben II. Katalin jóváhagyását kérte, hogy Szibérián és Kamcsatkán keresztül Észak-Amerikába juthasson. A cárnő kezdetben elutasította a „szokatlan kérést”, de Ledyard 1786 decemberében elindult Londonból, hogy személyesen kérje az uralkodónő támogatását. Mire az amerikai utazó 1787 márciusában az orosz fővárosba érkezett, a cárnő már elindult híres volgai hajóútvárára, ezért Ledyard – P.S. Pallas közbenjárására – Pál nagyherceghez fordult segítségért, aki végül is számára az utazást lehetővé tette.

Ledyard 1787. május 31-én indult el a fővárosból Moszkvába, majd Jekatyerinburgon keresztül Szibériába, ahol úticéljai Barnaul, Irkutzk és Jakutzk voltak. Itt találkozott össze A. Karamisev és K. Laxman neves tudósokkal, G. Selihov és P. Popov kereskedőkkel, ill. I.V. Jakobij kormányzóval, akikkel értékes megbeszéléseket folytatott a Csendes-óceán, a Kurilli-szigetek és Észak-Amerika partvidékéről.

1787 novemberében ugyancsak Jakutzkban találkozott össze Ledyard John Billings kapitánnyal, egy orosz expedíció parancsnokával, akivel együtt szolgáltak James Cook harmadik világszertei útja során. A két neves utazó hamarosan összebarátkozott, és Billings beleegyezett, hogy magával viszi Ledyardot Észak-Amerikába. 1788 februárjában azonban a cári hatóságok megtiltották Ledyardnak a továbbutazást és ezzel egyidőben kiutasították az országból. I.V. Jakobij irkutzki kormányzó ugyanis

angol kémnek gondolta az amerikai utazót, s erről a feltételezéséről A.A. Bezborodko kancellárhoz írott levelében számolt be.²⁶ Az igazi ok persze inkább az lehetett, hogy az orosz hatóságok nem vették volna szívesen, hogy Ledyard lássa és beutazza az észak-amerikai telepeket, birtokokat, hiszen ebben a térségben egy esetleges angol konkurenciától tartottak. A hatóságok tehát féltékenyen vigyáztak arra, hogy az észak-amerikai új területi szerzeményekről semmiféle konkrét információ ne szivároghasson ki. II. Katalin viszont Ségur francia diplomatához írott levelében arra hivatkozott, hogy azért nem engedélyezte Ledyard továbbutazását, mivel felettébb aggódott annak „élete és egészsége miatt”.²⁷

A továbbiakban röviden szólni szeretnénk Paul Jones (1747–1792) – az Egyesült Államok nemzeti hőse, hadiflottájának egyik létrehozója – oroszországi tengerészeti szolgálatáról is.²⁸ Vezérőrnagyként került a Fekete-tengeri flottához, ahol aktívan részt vett az 1787–1791-es orosz–török háború hadműveleteibe. Rendkívüli bátorságáért, katonai tehetségéért és zseniális hadvezéri képességeiért, már 1788. április 15-én ellentengernaggyá nevezték ki. Hálából Paul Jones a Függetlenségi Nyilatkozat és az amerikai alkotmány kiadványát ajándékozta a cárnőnek.

Az 1788 júniusában vívott fekete-tengeri ütközetek, így 18-án és 28-án Ocsakovnál, 29-én pedig Kinburn közelében, fényesen bizonyították Paul Jones hadvezéri képességét. Az amerikai ellentengernagy legnagyobb csodálkozására azonban a kitüntetések és jutalmak vezértársa, Nassau Jenő herceg kapta, aki közismerten szerény katonai erényekkel dicsekedhetett. Ezzel magyarázható, hogy Paul Jones a továbbiakban egyre többször került összeütközésbe Nassau Jenővel, aki emiatt gyakran tett panaszt rá az uralkodónőnél. Szerencsétlenségére az angol diplomácia is rágalomhadjáratot kezdett ellene, amelynek során egyebek között azzal is megvádolták, hogy megerőszkolt egy fiatalkorú leányt.²⁹ Ezek után nem csodálkozhatunk azon, hogy Paul Jones fokozatosan elvesztette G.A. Patyomkin, A.A. Bezborodko és az orosz hadvezetés kegyeit, ezért 1789 júliusában két évi szabadságra küldték, sőt szeptemberben az orosz fővárost is el kellett hagynia. Az Egyesült Államok nemzeti hősenek személyes tragédiáját és karrierjének csődjét az okozta, hogy képtelen volt megérteni azt a különbséget, ami a feudális-jobbágytartó Oroszország és a független, polgári USA belső viszonyait jellemezte.

Paul Jones a körülmények kényszerítő nyomásának hatására a forradalmi Párizsba utazott, s ott – pétervári kudarca ellenére – élete végéig nem mondott le egy orosz–amerikai szövetség tervének létrehozásáról.

Fáradozásait azonban nem koronázta siker. 1792. július 18-án, Párizsban halt meg.

Nehéz lenne felidézni mindazok életútját és tevékenységét, akik 1775–1783 között Oroszországból Amerikába utaztak, hogy ott fegyverrel a kezükben segítsék elő az Anglia elleni háború sikerét. De közülük méltánytalanság lenne megfélekedezni Fjodor Vasziljevics Karzsavinról (1745–1812), aki egy jómódú pétervári kereskedőcsaládban született és fiatal korában nagy műveltségre tett szert.³⁰ 1776 szeptemberében apja üzleti megbízásából Amerikába utazott, s fegyvereket szállított a felkelők számára. A függetlenségi háború alatt Karzsavin két hajóját vesztette el – amelyeket az angolok koboztak el –, s mint önéletírásában elmondja „legalább 20-szor került életveszélybe”.

Karzsavin amerikai tartózkodásai (1776–1780. január 25; 1782. május 12 – június 11; 1784. szeptember 4. – 1787. április 20.) alatt jóbarátságban állt a virginiai Williamsburgban Carlo Bellini kormányzóval (neves egyetemi professzor), de kitűnően ismerte Madisont, az Egyesült Államok későbbi elnökét is.

Az amerikai nép ma is tisztelettel őrzi Gustav Henrich Wetter von Rosenthal (1753–1829) észti nemes emlékét, aki a függetlenségi háború kitörésének hírére 1775-ben Philadelphiába utazott, s ott előbb D. Jackson őrnagy személyi titkára lett. Később John Rous hadnagy néven harcolt az angolok ellen, számtalanszor kitüntette magát, s ezért 1781-ben William tábornok adjutánsává nevezték ki. A függetlenségi háború befejezése után, 1787 áprilisában visszatért Oroszországba, s Revalban – 1829. június 26-án bekövetkezett haláláig – köztisztviselőként álló és megbecsült orvosként dolgozott.³¹

Szólni kívánok még Dimitrij Golicin – D.A. Golicin koppenhágai követ fia – ameirkai tevékenységéről is, aki lemondva hercegi rangjáról – Augustin Smith álnéven 1792-ben Baltimore-ba utazott. Ezt követően katolikus misszionáriusként élt Pennsylvániában, Philadelphiától 200 mérföldre, Lorettóban, ahol ma emlékműve áll.³²

*

A 18. század második felének orosz–amerikai kapcsolatai – különösen a függetlenségi háború időszakában – jelentős fejlődést mutatnak, bizonyítva, hogy mindkét ország számos gondolkója őszintén kívánta népeik közeledését. Más kérdés az, hogy a feudális-jobbágytartó Oroszor-

szág vezető körei aggodalommal és félelemmel figyelték az amerikai forradalmi eseményeket, amelyeket nem kívánatos „métélyként” igyekeztek távoltartani a birodalom határaitól.

Jegyzetek

1. A II. Katalin korabeli orosz–amerikai kapcsolatok történetéhez: *Aptheker, G.*: Amerikanszkaja revolucija, 1763–1783. M. 1962; *Bolhovityinov, N.N.*: Rosszija i vojna SZSA za nyezaviszimoszty (1775–1783). M. 1976; *uő.*: Vojna SZSA za nyezaviszimoszty i szovremennaja amerikanszkaja isztoriografija. Voproszi isztorii. 1969/12; *uő.*: Nyekotorije problemi isztoriografii amerikanszkoj revolucii 18 veka. Novaja i novejsaja isztorija. 1973/6; *uő.*: Sztanovlenyje russzko-amerikanszkih odnosenyij, 1775–1815. M. 1966; *uő.*: Sztanovlenyje naucsnihi i kulturnih szvjazej mezsdu Amerikoj i Rosszijej. Isztorija SZSZSZR. 1965/5; *uő.*: Iz isztorii russzko-amerikanszkih naucsnihi szvjazej v 18–19 vekah. SZSA-ekonomika, polityika, igyeologia. 1974/5; *uő.*: B. Franklin i M. V. Lomonoszov. Novaja i novejsaja isztorija. 1973/3; *Griffiths, D.M.*: Nikita Panin, Russian Diplomacy and American Revolution. Slavic Review. vol. 28. 1969/1; *uő.*: The American Commercial Diplomacy in Russia, 1780 to 1783. William and Mary Quarterly. vol. 27. 1970/3; *Golder, F.A.*: John Paul Jones in Russia. Garden City. 1927; *uő.*: Catherine and the American Revolution. The American Historical Review. vol. 21. 1915/1; *Jefimov, A.V.*: Ocserki isztorii SZSA. izd. 2. M. 1958; *Kapica, P.L.*: Naucsnoj gyejatyelnoszty B. Franklina. Vesztnyik Akademii Nauk SZSZSZR. 1956/2; *Dvojcsenko-Markov, E.*: K isztorii russzko-amerikanszkih naucsnihi szvjazej vtoroj polovini 18 veka. Szovetszkoje szlavjanovegyenyije. 1966/2; *uő.*: John Ledyard and the Russians. The Russian Review. 1952/4; *Morsion, S.E.*: John Paul Jones. Boston. 1959; *Nyikolszkaja-Sprigova, N.N.*: Russzkaja pecsaty o vojnye Szevernoj Ameriki za nyezaviszimoszty v 18 veka. M. 1968; *Sztarcev, A.I.*: F.V. Karzsavin i jevo amerikanszkoje putyesezstvije. Isztorija SZSZSZR. 1960/3.
2. *Jensen, M.*: The Founding of a Nation: A History of the American Revolution, 1763–1776. New York. 1968. 593; *uő.*: The American People and American Revolution. The Journal of American History. vol. LVII. June 1970. 22–23; *Szogrin, V.V.*: Osznovatyeli SZSA. M. 1983.
3. III. György levelét II. Katalinhoz idézi: Szbornyik Russzko-Isztoriczeszkovo Obscseszta (a továbbiakban: SZRIO). t. 19. sztr. 478–479. A levél eredetije: Arhiv Vnyesnyej Polityiki Rosszii (továbbiakban: AVPR) Russzko-anglijszkije odnosenyija, 1775. d. 36. 1. 2.
4. SZRIO. t. 19. 490–492.
5. uo. 500–501.
6. *Sztarcev, A.I.*: Amerikanszkij voprosz i russzkaja gyiplomatyije v godi vojni SZSA za nyezaviszimoszty. V knyije: Mezsdunarodnije szvjazi Rosszii v 17–18 vekah. M. 1966. 452–453.

7. Tretyje plavanyije Dzsemsza Kuka. Perevod sz anglijszkovo i kommentarii Ja. M. Szveta. M. 1971. 390–396.
8. *Madariaga, I. de*: Britain, Russia and the Armed Neutrality of 1780. Sir James Harris's Mission to St. Petersburg during the American Revolution. New Haven. 1962.
9. *Bolhovityinov, N.N.*: Rosszija i vojna SZSA za nyezavisimoszty. M. 1976. 32–33.
10. A korabeli orosz–angol kapcsolatok történetéhez: *Braun, Archibald*: Sz. J. Gyesznyickij i I.A. Tretjakov v Glazgovoszkom unyiverszityetye (1761–1767). Vesztnyik MGU. szerija isztoriceszkaja. 1969/4; *Cross, A.G.*: By the Banks of the Thames. Russians in Eighteenth – Century Britain. Newtonville. 1980; *uő.*: Russia under Western Eys, 1517–1825. London. 1970; *uő.*: British Knowledge of Russian Culture, 1698–1801. Canadian-American Slavic Studies. vol. 13. 1979/4. 412–435; *uő.*: Russzkije zrityeli v anglijszkom tyeatre. V knyige: Russzkaja kultura 18 veka i zapadno-jevropeszkije lityeraturi. L. 1980. 162–173; Great Britain and Russia in the 18 Century. Ed. by A.G. Cross. London. 1979; Russian Literature in the Age of Catherine the Great. Ed. by A.G. Cross. London. 1976; Epoha Proszvescsenyija. Iz isztorii mezsduнародnih szvjazej ruszkoy lityeraturi. L. 1967; *Karacuba, I.V.*–*Krasznobajev, B.I.*: Russzkije v Anglii v 18 veke. Isztorija SZSZSZR. 1982/4. 202–207; Reisen und Reisebeschreibungen im 18. und 19. Jahrhundert als Quellen der Kulturbeziehungsforschung. Berlin. 1980; *Simmons, E.J.*: English Literature and Culture in Russia (1553–1840). Harvard University Press. 1935; Voszprijatyije ruszkoy kulturi na Zapagye. Ocserki. L. 1975.
11. A tengeri semlegesség elvének deklarálásával kapcsolatban: Griffiths, D.M.: An American Contribution to the Armed Neutrality of 1780. The Russian Review. vol. 30. 1971/2; Bemis, S.F.: The Diplomacy of the American Revolution. The Foundations of American Diplomacy 1775–1823. New York–London. 1935. (rev. ed. 1957).
12. *Bak, I.Sz.*: Dmitrij Alekszejevics Golicin/Filoszofszkije, obszesztvenno-politicseszkije i ekonomicseszkije vozzrenyija. Isztoriceszkije zapiszki. t. 26. M. 1948. 258–272.
13. Francis Dana tevékenységéhez: *Bolhovityinov, N.N.*: Rosszija i vojna... 71–85; Writings of John Quincy Adams. Ed. by W.S. Ford. New York. 1913; John Quincy Adams and Russia. Quincy. 1965.
14. A korabeli orosz–amerikai kereskedelmi kapcsolatokhoz: *Fredrickson, J.M.*: American Shipping in the Trade with Northern Europe, 1783–1860. Scandinavian Economic History Review. vol. 4. 1956/2; *Griffiths, D.M.*: The American Commercial Diplomacy in Russia, 1780 to 1783. William and Mary Quarterly. vol. 27. 1970/3; *Saul, N.S.*: The Beginnings of American – Russian Trade, 1763–1766. William and Mary Quarterly. vol. 26. 1969/4; *Price, J.M.*: The Tobacco Adventure to Russia. Philadelphia. 1961; *Rasch, A.*: American Trade in the Baltic, 1783–1807. Scandinavian Economic History Review. vol. 13. 1965/1.
15. *Rihman, G.V.*: Trudi po fizike. M. 1956; *Kravec, T.P.*–*Radovszkij, M.I.*: K 200-

- letyiju szo dnya szmertyi akagyemika G.V. Rihmana. V knyige: Uszpehi fizicseszkih nauk. t. LI. vipuszk 2. M. 1953.
16. *Home, R.W.*: Science as a Career in Eighteenth-Century Russia: The Case of F.U.T.Aepinus. The Slavonic and East European Review. vol. 41. 1973. 75–94; *F.U.T. Epinusz*: Tyeorija elektricseszstva i magnyetyizma. L. 1951.
 17. *Bolhovityinov, N.N.*: B. Franklin i M.V. Lomonosov. Novaja i novejsaja isztorija. 1973/3.
 18. *Dvojcsenko-Markov, E.*: K isztorii russzko – amerikanszkih naucsnih szvjazej vtoroj polovini 18 veka. Szovetszkoje szlavjanovegyenyije. 1966/2; *Radovszkij, M.I.*: Venyiamin Franklin i jevo szvjazi sz Rosszijej. M.-L. 1958; *Leszter, G.M.*: Znakomsztvo ucsonih Szevernoj Ameriki kolonialnovo perioda sz rabotami M.V. Lomonoszoza i Petyerburgszkoj Akagyemii Nauk. „Voproszi isztorii jesztyesztoznanyija i tyehnyiki.” vipuszk 12. M. 1962; *Bolhovityinov, N.N.*: Sztanovljenyje naucsnih i kulturnih szvjazej mezsdu Amerikoj i Rosszijej. Isztorija SZSZSZR. 1965/5.
 19. *Dvoichenko-Marcoff, E.*: Benjamin Franklin, the American Philosophical Society and the Russian Academy of Science. Proceedings of the American Philosophical Society (röv.: PAPS). vol. 91. 1947/3.
 20. Tevékenységéhez: *Franklin, B.*: Opiti i nabljugenyija nad elektricsesztvom. M.-L. 1956; *uő.*: Izbrannije proizvegyenyija. M. 1956; *Kapica, P.L.*: Naucsnoj gyejatyelnosztj B. Franklina. Vesztnyik AN SZSZSZR. 1956/2; *uő.*: Zsizny dja nauki. M. 1965. 21–35; *Home, R.W.*: Franklin's Electrical Atmospheres. The British Journal for the History of Benjamin Franklin. Ed. by *W. Labarec*. vol. 1–17. New Haven. 1959–1973; *Dvoichenko-Markoff E.*: The American Philosophical Society and Early Russian-American Relations. PAPS. 1950/6.
 21. „Linguarum totius orbis vocabularia comparativa. Petropolitana. 1787–1789.” címmel jelent meg. Részletes ismertetése: PAPS. vol. 94. N° 6.
 22. Az amerikai függetlenségi háború orosz sajtóvisszhangjáról: *Bolhovityinov, N.N.*: Rosszija i vojna SZSA za nyezaviszimosztj. Moszkva. 1976. 132–163; *Nyikolszkaja-Sprigova, M.N.*: Russzkaja pecsaty o vojnye Szevernoj Ameriki za Nyezaviszimosztj v 18 veke. M. 1968.
 23. *Novikov, N.I.*: Izbrannije proizvegyenyija. M.-L. 1951. 521–564; *Makogonenko, G.P.*: N.I. Novikov i russzkoje Proszvescsenyije 18 veka. M.-L. 1958; *Berkov, P.N.*: Russzkaja zszurnalisztjika 18 veka. M.-L. 1952.
 24. *Ragyiscsev, A.N.*: Polnoje szobranyije szocsinyenyij. t. 1–3. M.-L. 1938–1952; *Karjakin, Ju.F.–Plimak, J.G.*: Zapretnaja miszl obretajet szvobodu. M. 1966; *Sztarcev, A.I.*: Ragyiscsev v godi „Putyeszestvija”. M. 1960; *uő.*: Amerikanszkaja revoljucia, Ragyiscsev i russzkoje obszcesztvo 18 veka. M. 1946; *uő.*: O zapadnih szvajazah Ragyiscseva. Internacionalnaja lityeratura. 1940/7–8; *Babkin, D.Sz.*: Ragyiscsev. M.-L. 1966.
 25. *Dvoichenko-Markov, E.*: John Ledyard and the Russians. The Russian Review. 1952/4; John Ledyard's Journey through Russian and Siberia, 1787–1788. Ed. by *S.D. Watrous*. Madison. 1966.
 26. I.V. Jakobjij levele A.A. Bezbordoko kancellárhoz: Centralnij Arhiv Drevnyih Aktov. f. XXIV. d. 62. l. 419–422.
 27. *Okuny, Sz.B.*: Rosszijszko–Amerikanszkaja kompanija. M.-L. 1939. 24; Za-

- piszki grafa Szegjura o prebivanyii jevo v Rosszii v carsztvovanyije Jekatyerini II. (1785–1789). SzPB. 1865. 369.
28. *Griffiths, D.M.*: American Commercial Diplomacy in Russia, 1780–1783. William And Mary Quarterly. vol. 27. 1970/3. 384–389; Memories of Paul Jones. London. 1843; *Golder, F.A.*: John Paul Jones in Russia. Garden City. 1927; *Morison, S.E.*: John Paul Jones. Boston, 1959; *Russell, Ph.*: John Paul Jones. (Man of Action). New York. 1927.
 29. *Sztanyiszlavszkaja, A.M.*: Rosszija i Anglia v godi vtoroj tureckoj vojni 1787–1791 godov. Voproszi isztorii. 1948/II. 26–49.
 30. F.V. Karzsavin életéről: *Sztarcev, A.I.*: F.V. Karzsavin i jevo amerikanszkoje putyesesztvije. Isztorija SZSZSZR. 1960/3; *uő.*: Bül li Karzsavin drugom Ragyiscseva. Voproszi lityeraturi. 1971/4; *Dvoichenko-Markov, E.*: A Russian Traveler to Eighteenth-Century America. PAPS. vol. 97. 1953/4. p. 350–355; *Gercsuk, Ju.Ja.*: Etnograficeszkije nabljugyenyija russzkovo putyesesztvennyika F.V. Karzsavina v Amerike (konyec 18 veka). Szovetszkaja etnografija. 1972/1.
 31. *Bolhovityinov, N.N.*: Rosszija i SZSA..., 224–226.
 32. *Heyden, Th.*: Der Missioner Fürst Augustin Galitzin. Hamburg. 1859; *Brownson, S.M.*: Life of Demetrius Augustine Galitzin. New York. 1873.